

Research Paper

The Criminal Responsibility of the Commanders and Agents of the Assassination of Sardar Soleimani from the Perspective of International Law and Its Geopolitical Dimensions

Amir Soleimannejad¹, Farid Azadbakht^{*2}, Mehdi Hatami³

1. PhD student, Department of International Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.
2. Assistant Professor, Department of International Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran
3. Associate Professor, Department of Law, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran

ARTICLE INFO

PP: 343-362

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Criminal Responsibility, Terror, Terrorism, International Law, Legitimate Defense

Abstract

Terrorism in today's world is known as one of the main factors of chaos. Some countries are trying to achieve their goals by using this phenomenon as a tool. In this regard, the unprecedented order and the official announcement of the assassination of internationally supported persons, including the commander of the Quds Force, by the President of the United States of America, is an example of a crime that violates treaties, customary rules, and international legal principles, and its new forms, which are carried out by the heads of other countries. It is imitative, it threatens the peace and stability of the world community. Considering that the terrorist act was committed in the territory of a foreign country under the supervision of foreign nationals, the victim country is not easily able to pursue the perpetrators and supervisors of that incident. This is because the terrorist act took place outside the territory of the Islamic Republic of Iran and the principle of territorial jurisdiction, which is the basis for determining the competent courts and recognizing the laws governing them, is not applicable. Invoking pre-emptive defense by the US lacks the necessary elements to attribute the act to Iran. Resorting to force is prohibited in international law, and states have the right to legitimate defense only when they are attacked by armed forces; recognized; Therefore, America's action is in direct opposition to Article 51 of the Charter and has no consistency with other international principles. Strategies such as applying the principles of substitute jurisdiction, using the cooperation capacity of the relevant countries, legal capacity building based on the measures experienced in the international community constitute viable solutions to the problem. The type of research method is descriptive-analytical and based on the library method.

Citation: Soleimannejad, A., Azadbakht, F., Hatami, M. (2024). **The Criminal Responsibility of the Commanders and Agents of the Assassination of Sardar Soleimani from the Perspective of International Law and Its Geopolitical Dimensions.** *Geography (Regional Planning)*, 14(55), 343-362

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.329443.3564

*** Corresponding Author:** Farid Azadbakht **Email:** F.azadbakht@iauksh.ir

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The legal rules governing killing in international law are different in different situations. International law allows the killing of enemy commanders and soldiers within a legal framework during wartime; while there is no such permission during peacetime and with the absence of armed conflict, the system of international human rights prevails. According to the human rights system, governments can take a person's life only in cases of execution for the most serious crimes, following the fair procedure and shooting by the police for the purpose of legitimate defense. "The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia" states in Tadic's judgment that: "An international armed conflict exists when there is a use of force between states and the forces of two states engage." Before the act of assassination by the United States, neither Iran nor the United States had resorted to force against the other, and there was no conflict between the forces of the two countries, therefore, there was no armed conflict between Iran and the United States. And the situation of people is under international human rights and the killing of Iranian and Iraqi military commanders was a violation of the right to life (which is one of the fundamental human rights and one of the human rights obligations of the United States) and the United States must be held responsible for this violation of the obligation. Article 2 of the United Nations Charter prohibits the threat or use of force. It is only in Article 51 of the Charter that legitimate defense is mentioned as an exception to the principle of prohibition of resorting to force. The Americans and some of their supporting countries claim that the assassination of General Soleimani on January 3 was done as preemptive defense and in the form of legitimate defense. In its statement, the American government, without explicitly referring to the doctrines of "preemptive or preemptive legitimate defense", has implicitly tried to induce the claim that General Soleimani, in addition to being involved in the December 27 attack on the headquarters of the American forces and confirming The attack on the American embassy was followed by more attacks against American forces in Iraq. This claim is clearly evident in the last tweet of Trump (then US President) in this regard. He claimed that "Qassem Soleimani killed or

severely injured thousands of American soldiers over a long period of time and conspired to kill more." Considering that the action of the United States in martyring several commanders and official military forces of Iran and Iraq, including the Commander-in-Chief of Iran's Quds Force, Martyr General Hajj Qassem Soleimani, was a gross violation of the basic rules of international law and a clear example of state terrorism, the regime International law as well as the domestic legal systems of the countries have provided the necessary platform for the responsibility of the American government as well as the government officials and commanders of this country who participated in this crime.

Methodology

The type of research method is descriptive-analytical and based on the library method.

Results and Conclusion

The actions of the American government in assassinating General Soleimani and his companions are a gross and obvious violation of the well-known principles of international law. The justifications provided by the United States of America in the assassination of Iran's top military commander, Sardar Qassem Soleimani, have been interpreted using the same meaning, and this is despite the fact that the American military operation on January 3, 2020, lacked the element of legitimacy and caused the international responsibility of the United States of America and Factors involved in this operation. Resorting to force is an illegal act. The said military aggression is not related to the exceptions accepted in the Charter of the United Nations; because such a decision has never been taken by the Security Council and such a theory has not been presented and explained in the consultative theories of the International Court of Justice. In the form of legitimate defense, the American military action will not be defensible; Because the United States had to prove that it was the victim of an attack by Iran or that a definitive attack was about to take place, therefore, citing pre-emptive defense by the United States lacks the necessary elements to attribute the act to Iran. The claim of preventive defense is also not approved by international judicial practice and custom. The opinion of prominent international jurists is not only not in favor of the issue, but also strongly denies it and

is against it. The American military attack on January 3 is against the security agreement between Iraq and the United States and also

against the Rome Statute and is an example of aggression against that country.

References

1. Abdullahi, Mohsen and Mirshehbiz Shafee (2006), Government's Judicial Immunity in International Law, Tehran: Deputy Research, Compilation and Revision of Laws and Regulations. [In Persian]
2. Ahmadi, Asghar, Taghizadeh Ansari, Mohammad, (2016), comparative comparison of cross-border jurisdictional principles in the criminal laws of Germany and China., scientific-promotional quarterly of international police studies, year 6, no. 25. [In Persian]
3. Begzadeh, Ebrahim, Abdollahi, Seyed Mohammad Ali, 2017, balancing the ideal of criminal justice and legal standards: applying the jurisdiction of the International Criminal Court to the nationals of non-member states, Journal of Legal Research, p.84. [In Persian]
4. Ebrahimi Turkman, Abuzar; 2018, terrorism in international documents with a look at ways to prevent its occurrence, information base of the World Islamic Peace Forum. [In Persian]
5. Habibzadeh, Mohammad Jafar and Hakimiha, Saeed; 2016, the necessity of criminalizing terrorism in Iran's criminal law, Modares Humanities Quarterly, Volume 11, Number 2. . [In Persian]
6. Hamidzadeh, (2018), Representation of the Islamic Revolutionary Guard Corps in Western media, a case study of Sardar Qassem Soleimani in six Western publications from 2010 to 2015, Master's thesis. [In Persian]
7. Jalali, Mahmoud and Zabib, Reza, 2017, evaluation of preventive legitimate defense against terrorism", Judicial Legal Perspectives Quarterly, Volume 23, Issue 82. [In Persian]
8. Khabeiri, Kobek (2018). "International Law and the Problem of Terrorism", in: International Relations Studies, Volume 4, No. 17 [In Persian]
9. Namamian, Peyman (2010). "Jurisdiction of the International Criminal Court in dealing with international terrorism", in: Strategic Studies, Q14, No.1. [In Persian]
10. Rahmati, Ali and Hossein Mirmohammad Sadeghi (2018), "The possibility of prosecuting and trying the perpetrators of recent crimes in Myanmar in the national and international arena (with an emphasis on the role of the mixed court)", Judicial Law Journal, Volume 83, Number 106. [In Persian]
11. Ramezani Qavamabadi, Mohammad Hossein, Piri, Haider, 2017, the legitimacy of the intervention of coalition forces against ISIS in Iraq and Syria in the context of international law, International Legal Journal, Vol. 58. [In Persian]
12. Sofan, (2018), Qassem Soleimani and Iran's unique regional strategy, Tehran, Jangal. [In Persian]
13. Tabatabai Lotfi, Seyyed Ahmed, Sharq, Zahrasadat, 2015, investigating the legitimacy of the operation of the anti-ISIS coalition from the perspective of international law in Syria, Public Law Studies Quarterly, Vol.46, No. 1 [In Persian]
14. Vakil, Amir Saed, 2018, expert meeting on the assassination of Lieutenant General Qassem Soleimani from the perspective of international law, Tehran: House of Humanities Thinkers, 18th of December 2018 [In Persian]
15. Zakirhossein, Mohammad Hadi, 2018, scientific conference on the legal review of the assassination of Sardar Soleimani and its consequences from the perspective of international law, Tehran, House of Humanities Thinkers, December 29, 2018. [In Persian]

مقاله پژوهشی

مسئولیت کیفری آمران و ماموران ترور شهید سردار سلیمانی از منظر حقوق بین الملل و ابعاد ژئوپلیتیک آن

امیر سلیمان نژاد- دانشجوی دکتری، گروه حقوق بین الملل، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

فرید آزادبخت* - استادیار، گروه حقوق بین الملل، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

مهدی حاتمی - دانشیار، گروه حقوق، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۳۶۳-۳۴۴ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید 	تروریسم در دنیای امروز به عنوان یکی از عوامل اصلی هرج و مرج شناخته می شود. برخی از کشورها با استفاده ابزاری از این پدیده درصدد دستیابی به اهداف خود هستند. در این راستا، دستور بی سابقه و اعلام رسمی ترور اشخاص مورد حمایت بین المللی، از جمله فرمانده سپاه قدس توسط رئیس دولت ایالات متحد آمریکا، مصداق جنایتی است که ناقض معاهدات، قواعد عرفی و اصول حقوقی بین المللی بوده و اشکال نوین آن که از سوی رؤسای سایر دول تقلیدپذیر است، صلح و ثبات جامعه جهانی را تهدید می کند. نظر به این که اقدام تروریستی در قلمرو سرزمینی یک کشور خارجی و با مباشرت اتباع بیگانه ارتکاب یافته، کشور قربانی به سهولت قادر نیست تا به تعقیب آمران و مباشران آن حادثه بپردازد. به این دلیل که اقدام تروریستی، خارج از قلمرو جمهوری اسلامی ایران واقع شده و اصل صلاحیت سرزمینی که مبنای تعیین محاکم ذیصلاح و تشخیص قوانین حاکم بر آن هاست، قابل اجرا نمی باشد. استناد به دفاع پیش دستانه از سوی آمریکا فاقد عناصر لازم برای انتساب عمل به ایران است. توسل به زور در حقوق بین الملل ممنوع بوده و حق دفاع مشروع دولت ها فقط زمانی که مورد حملات مسلحانه قرار می گیرند؛ به رسمیت شناخته شده است؛ بنابراین اقدام آمریکا مخالف صریح ماده ۵۱ منشور بوده و هیچ تجانسی با دیگر اصول بین المللی ندارد. راهبردهایی نظیر اعمال اصول صلاحیتی جانشین، استفاده از ظرفیت همکاری دول ذربط، ظرفیت سازی حقوقی مبتنی بر تدابیر تجربه شده در جامعه جهانی پاسخ های اجرایی حل مسئله را تشکیل می دهند. نوع روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و بر مبنای روش کتابخانه ای است.

واژه های کلیدی:

مسئولیت کیفری، ترور، تروریسم، حقوق بین الملل، دفاع مشروع

استناد: سلیمان نژاد، امیر، آزادبخت، فرید؛ حاتمی، مهدی (۱۴۰۳). مسئولیت کیفری آمران و ماموران ترور شهید سردار سلیمانی از منظر

حقوق بین الملل و ابعاد ژئوپلیتیک آن. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۴ (۵۵). صص: ۳۶۳-۳۴۴

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.329443.3564

مقدمه

قواعد حقوقی حاکم بر کشتن در حقوق بین‌الملل در شرایط مختلف، متفاوت است. حقوق بین‌الملل در زمان جنگ، کشتن فرماندهان و سربازان دشمن را در چهارچوبی قانونی مجاز می‌داند؛ در حالی که در دوران صلح چنین مجوزی وجود ندارد و با نبود مخاصمه‌ی مسلحانه، نظام حقوق بین‌الملل بشر حاکم می‌شود. مطابق نظام حقوق بشر دولت‌ها تنها در حالت‌های صدور اعدام برای شدیدترین جنایت‌ها با رعایت آیین دادرسی عادلانه و شلیک از سوی پلیس به منظور دفاع مشروع می‌توانند از فردی سلب حیات کنند. «دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق» در رأی تادیچ بیان می‌کند که: «مخاصمه‌ی مسلحانه‌ی بین‌المللی زمانی وجود دارد که یک استفاده از زور بین دولت‌ها وجود داشته باشد و نیروهای دو کشور درگیر شوند.» (هالستی، ۱۳۷۳: ۱۵۰) پیش از اقدام ترور توسط آمریکا، توسل به زور توسط هیچ‌کدام از دو کشور ایران و آمریکا علیه دیگری صورت نگرفته بود و درگیری بین نیروهای دو کشور وجود نداشت از این رو، بین ایران و آمریکا مخاصمه مسلحانه‌ای برقرار نبوده است و وضعیت افراد تحت حقوق بین‌الملل بشر قرار می‌گیرد و کشتن فرماندهان نظامی ایرانی و عراقی ناقض حق حیات (که یکی از حقوق بنیادین بشر و از تعهدات حقوق بشری آمریکا می‌باشد) بوده است و آمریکا به خاطر این نقض تعهد باید مسئول شناخته شود.

در ماده ۲ منشور سازمان ملل متحد تهدید به زور یا استفاده از آن منع شده است. تنها در ماده ۵۱ همان منشور است که دفاع مشروع به عنوان استثنایی بر اصل ممنوعیت توسل به زور مطرح شده است. آمریکایی‌ها و برخی از کشورهای حامیشان مدعی‌اند ترور سردار سلیمانی در ۳ ژانویه به عنوان دفاع پیش‌دستانه و در قالب دفاع مشروع صورت گرفته است. دولت آمریکا در بیانیه‌ی خود استناد کند، بی‌آنکه به صراحت به دکترین‌های «دفاع مشروع پیشگیرانه یا پیش‌دستانه» استناد کند، به‌طور ضمنی سعی بر القاء این ادعا داشته است که سردار سلیمانی علاوه بر دست داشتن در حمل‌ه‌ی ۲۷ دسامبر به مقر نیروهای آمریکایی و تأیید حمله به سفارت آمریکا، به دنبال انجام حملات بیشتر علیه نیروهای آمریکایی در عراق بوده است. این ادعا به وضوح در آخرین توییت ترامپ (رئیس‌جمهور وقت آمریکا) در این خصوص آشکار است. وی مدعی شده که «قاسم سلیمانی هزاران سرباز آمریکایی را در یک دوره‌ی بلند زمانی کشته یا به سختی مجروح ساخته و برای کشتن شمار بیشتر نیز توطئه می‌کرده است.» (یزدان فام، ۱۳۹۰: ۱۴).

با توجه به اینکه اقدام آمریکا در به شهادت رساندن چند تن از فرماندهان و نیروهای نظامی رسمی کشور ایران و عراق من جمله فرمانده کل سپاه قدس ایران، سردار شهید حاج قاسم سلیمانی، نقض فاحش قواعد پایه‌ای حقوق بین‌الملل و مصداق بارز تروریسم دولتی بوده، نظام حقوق بین‌الملل و نیز نظام‌های حقوقی داخلی کشورها بستر لازم برای طرح مسئولیت دولت آمریکا و نیز مقامات دولتی و فرماندهان این کشور که در این جنایت مشارکت داشته‌اند را فراهم نموده است.

مبانی نظری

تعریف واژه ترور

ترور اساساً پدیده‌ای سیاسی و محدود است و در حال حاضر با افزودن پسوند (ism) به آن به روش و مکتب تبدیل شده و فراگیر می‌شود. تروریسم نیز دارای اصول و قواعد هدفمند با سازماندهی شبکه‌ای مشخص و نظام‌مند است و می‌توان آن را از ترور که بیشتر شامل اعمال خشونت‌آمیز، غافلگیرانه و هدفمند است، جدا کرد. واژه‌های «تروریسم»، «تروریست» و «ترور» دارای یک هدف واحد و مشخصی هستند یعنی کشتار و ایجاد ترس و وحشت در آحاد جامعه. واژه «ترور» در زبان‌های مختلف اروپایی، مشتق از واژه‌ی لاتین *terrere* (ترساندن) که از مصدر اولیه *tres* گرفته شده است.

در عربی واژه «ارهاب» یا تروریسم، به معنی «ترس و ترساندن» و مصدر آن «رهب» است و در لغت‌نامه «دهخدا»، تروریسم به معنای اصول حکومت و وحشت و فشار تعریف شده است.

«فرهنگ لغت آکسفورد» آن را تلاش برای ضربه زدن به افراد خاص یا ایجاد ارباب و وحشت در میان مردم تحت حاکمیت دولت دانسته است. «فرهنگ جیبی بین‌المللی وبستر» آن را ایجاد وحشت و یا وضعیت وحشت و همچنین آن را اعمال حاکمیت و یا مبارزه با حاکمیت از طریق ارباب می‌داند. «فرهنگ آمریکایی هریتیج» آن را کاربرد قوا یا نیرو به

صورت غیرقانونی و خطرآفرین و خشونت‌بار می‌دانند که از سوی یک فرد و یا یک گروه سازمان‌یافته علیه مردم و ساکنین یک مجتمع به قصد ایجاد رعب به قصد اجبار دولت‌ها و سازمان‌ها صورت می‌گیرد که عمدتاً با اهداف سیاسی و ایدئولوژیکی می‌باشد (احمدی و تقی‌زاده انصاری، ۱۳۹۵، ۴۰).

تعریف واژه تروریسم

در تعریف لفظی کلمه تروریسم، به طور خلاصه می‌توان گفت که تروریسم به معنی ترس، ترساندن و وحشت است. اما تعریف موجود را می‌توان از تعریف ارائه شده از دادگاه بین‌المللی ترور رفیق حریری عنوان کرد عبارت است از: ۱. ارتکاب یک عمل مجرمانه (از قبیل قتل عمد، آدم‌ربایی، گروگان‌گیری، ایجاد حریق عمدی و غیره) یا تهدید به انجام چنین عملی؛ ۲. قصد ایجاد رعب و وحشت در میان مردم (که اغلب ایجاد خطر عمومی را به دنبال دارد) یا ناگزیر کردن یک مقام ملی یا بین‌المللی چه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به اتخاذ برخی تدابیر، یا در برخی موارد ناگزیر نمودن این مقامات به خودداری از عملی؛ آن هم جایی که عمل دربردارنده یک عنصر فراملی باشد (آ گانر، ۱۳۸۴، ۲۵۸).

اغلب در تنظیم کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز مانند قوانین داخلی بسیاری از کشورها تلاش شده است تا ابتدا تعریف کلی از تروریسم و دامنه آن ارائه شود و سپس مصادیقی از جرائم تروریستی برشمرده شود. در میان اسناد سازمان ملل نیز که مربوط به تروریسم است، دو کنوانسیون به صورت اختصاصی به این مسئله پرداخته است که عبارتند از کنوانسیون مبارزه با بمب‌گذاری تروریستی و کنوانسیون بین‌المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم (حبیب زاده و حکیمی‌ها، ۱۳۸۶، ۳۵).

مسئولیت کیفری آمران ترور شهید سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل

شهادت سردار سلیمانی و همراهان به دست ایالات متحده آمریکا

سردار سلیمانی در اثر حمله پهپاد آمریکایی به فرودگاه بغداد در بامداد جمعه ۳ ژانویه ۲۰۲۰ میلادی (۱۳ دی ۱۳۹۸) به همراه ابومهدی المهندس از فرماندهان گروه الحشد الشعبی عراق و ۸ تن دیگر به شهادت رسیدند. وزارت دفاع ایالات متحده آمریکا اعلام کرد که دستور این حمله هوایی را دونالد ترامپ، رئیس‌جمهوری و فرمانده کل قوای این کشور صادر کرده است. پیش از این رویداد، وقایعی نظیر حملات به کنسولگری ایران در نجف و کربلا در نوامبر ۲۰۱۹ و ورود خسارت به اماکن دیپلماتیک ایران که همراه با توییت‌های حمایت‌گرانه ترامپ و تشویق معترضان عراقی به رویارویی با ایران بود، رخ داده بود. در این میان ایالات متحده در توجیه این عملیات، به دفاع مشروع در برابر آنچه حملات قریب‌الوقوع ایران نسبت به نیروهایش در عراق می‌خواند، متوسل شد. این در حالی است که آنچه در ۳ ژانویه به وقوع پیوست، اقدامی پیشگیرانه و (حتی نه پیش‌دستانه) به صرف اینکه ما احتمال وقوع یک حمله از سوی ایران قلمداد می‌شد که این روند به طور قطع مورد حمایت حقوق بین‌الملل نیست. ایالات متحده هیچ‌گونه ادعایی مبنی بر قربانی حمله مسلحانه بودن تا ۳ ژانویه ۲۰۲۰ نداشته است، لذا با قرائت کلاسیک از ماده (۵۱) منشور ملل متحد همخوانی ندارد. ادعای آمریکا بعد از عملیات ترور سردار سلیمانی شکل گرفت که حکایت از هر حمله‌ای قریب‌الوقوع می‌کرد و این در حالی است که نخست وزیر عراق عادل عبدالمهدی به صراحت اذعان داشت که سردار سلیمانی در حال انجام مأموریت سیاسی و دیپلماتیک میان دولت‌های ایران، عراق و عربستان سعودی بوده است. این اقدام علیه میهمان رسمی و خارجی در یک کشور ثالث، نقض آشکار حقوق بین‌الملل است (وکیل، ۱۳۹۸، ۱۴۰).

افزون بر این عملیات ۳ ژانویه به بهانه دفاع مشروع در خاک عراق حتی بر مبنای موافقتنامه راهبردی امنیتی آمریکا و عراق ۲۰۰۸ (SOFA) و نیز قابل توجیه نیست. هرچند در بند ۵ ماده ۴ موافقتنامه مذکور ذکر شده است که امکان دفاع مشروع در خاک عراق از سوی ایالات متحده وجود دارد، لیکن این امر بی‌حدوخصر نبوده و طبق بند ۲ ماده ۴ به صراحت از لزوم موافقتنامه رضایت عراق نسبت به انجام هر گونه عملیات در خاک این کشور سخن به میان رفته است. همچنین بنابر بند (۳) ماده (۲۷) هیچ عملیاتی نباید از سرزمین عراق علیه کشور دیگر انجام شود. در این چهارچوب حتی دکترین باراک اوباما که بر مبنای به کارگیری متعادل قدرت آمریکا بود و وجود دولت ناتوان یا بی‌میل نسبت به جلوگیری از حمله ثالث را توجیهی مناسب برای اتخاذ اقدامات قهری و توسل به زور از سوی خود ارزیابی می‌نمود، هم در مورد توجیه تروریست

ژانویه ۲۰۲۰ کاربرد ندارد، زیرا فارغ از اینکه توسل به آن مطابق حقوق بین‌الملل قابل قبول نیست، دکتین مذکور از دفاع مشروع در برابر موجودیت‌های غیردولتی سخن می‌گوید و نه دولت‌ها. با وجود اینکه اقدام ایالات متحده آمریکا در ترور سردار شهید قاسم سلیمانی و یارانش، اقدامی متخلفانه و نقض موازین حقوق بین‌الملل است، با توجه به لزوم تحقق «تجاوز» در معنای بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد به منظور اعمال حق دفاع مشروع و عدم تحقق عملی تجاوز به صورت تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی و استقلال سیاسی جمهوری اسلامی ایران، در عمل استناد به دفاع مشروع موضوع ماده ۵۱ منشور ملل متحد توسط جمهوری اسلامی ایران قابل تأمل به نظر می‌رسد. هرچند با توجه به تحولات اخیر، در صورت عدم ترک نیروهای نظامی ایالات متحده ظرف مدت مقرر، اقدام این کشور عمل تجاوزکارانه محسوب می‌شود و در این صورت دولت عراق از حق دفاع مشروع برخوردار است. در فرض اخیر دولت عراق می‌تواند از دولت ایران درخواست مداخله و تحقق دفاع مشروع جمعی نماید. البته هیچ‌یک از دولت‌های درگیر در قضیه عضو اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری نیست. با توجه به موقعیت ایالات متحده آمریکا در شورای امنیت، امکان ارجاع وضعیت توسط شورای امنیت به دیوان کیفری منتفی است. دولت جمهوری اسلامی ایران، ضمن آنکه از حق اقدام متقابل (غیرنظامی) علیه دولت آمریکا برخوردار است، می‌تواند قضیه را به مراجع بین‌المللی به ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، شورای حقوق بشر ارجاع دهد (بیگ زاده و عبداللهی، ۱۳۹۷، ۷۴).

مسئولیت کیفری آمران ترور شهید سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل

الف: اقدام آمران آمریکایی و اصل عدم توسل به زور

بر اساس آنچه که بیان گردید؛ مشخص است که بانیان منشور سازمان ملل متحد، فقط دو قاعده‌ی «اقدامات قهری شورای امنیت» و «دفاع مشروع» را به عنوان استثناء بر اصل ممنوعیت توسل به زور در روابط بین‌المللی برشمرده و به غیرآن دو، هر گونه کاربرد زور را در روابط بین‌الملل نامشروع و غیرقانونی اعلام نموده‌اند؛ بنابراین اقدام آمران در ترور سردار سلیمانی و ابومهدی المهندس، در واقع نقض آشکار اصل بنیادی عدم توسل به زور در روابط بین‌المللی است. بدان جهت که از یک طرف ایران، حمله مسلحانه‌ای را که توجیه‌گر توسل به اصل ۵۱ منشور سازمان ملل بوده باشد، علیه آمریکا انجام نداده است. از طرفی دیگر بین ایران و آمریکا، حالت جنگ مسلحانه‌ای وجود نداشته است تا قوانین جنگی که در زمان هدف‌گیری نظامیان دشمن، موجه و قانونی است حاکم گردد. به موجب این دلایل، حمله صورت گرفته به سردار سلیمانی از این شرایط قانونی و مشروع برخوردار نبوده است و اتهامات وارده به وی و برشمردن سابقه‌اش به هیچ وجه نمی‌تواند توجیه‌گر مشروعیت ترور او و اقدام به دفاع مشروع توسط آمریکا باشد؛ بنابراین، اقدام به ترور این سردار ایرانی به هیچ عنوان دفاع مشروع نبوده و در حقیقت مصداق بارز نقض قوانین و مقررات شناخته شده بین‌المللی است (حمیدزاده، ۱۳۹۸، ۱۸۰).

ب: نقض اصل احترام به حاکمیت ملی دولت‌ها و اصل منع مداخله توسط آمران

بر اساس قواعد و اصول شناخته شده بین‌المللی فوق‌الذکر، اصل برابری حاکمیت دولت‌ها و منع مداخله در امور داخلی کشورها از اصول بنیادین حقوق بین‌الملل بوده و تمامی اعضای جامعه بین‌الملل متعهد و ملزم به رعایت آن می‌باشند. عدم رعایت این اصل از سوی دولت‌ها موجب بروز اختلاف می‌شود و در نتیجه جنگ و ناامنی را در عرصه بین‌المللی فراهم می‌آورد. لذا آمران قضیه ترور سردار سلیمانی و ابومهدی المهندس، نه تنها نقض اصل برابری حاکمیت‌ها نسبت به دو دولت ایران و عراق بوده اند، بلکه اصل ممنوعیت کاربرد زور و ممنوعیت کاربرد زور و منع مداخله را نیز نقض کرده اند (حمیدزاده، ۱۳۹۸، ۱۸۱).

پ: نقض حاکمیت ملی عراق توسط آمران

حقوق بین‌الملل اظهار می‌دارد که دولت‌های مدعو بدون رضایت دولت میزبان نباید از نیروی نظامی در مناطق دیگر استفاده کنند. نقطه آغازین دعوت به مداخله، درخواست مداخله از سوی دولت حاکم است؛ دولتی که با این اقدام، رضایت خویش را نسبت به مداخلاتی که از سوی ثالث انجام خواهد شد اعلام می‌نماید؛ بنابراین عنصر اساسی در خصوص مفهوم دعوت به مداخله، رضایت دولت حاکم است؛ بنابراین اگر دولت‌های خارجی بدون رضایت دولت حاکم بخواهند در امور داخلی این کشور مداخله نمایند، اقدامشان تجاوز سرزمینی محسوب می‌شود. بنابراین آمران ترور شهید سلیمانی به لحاظ توسل و کاربرد زور،

بدون اطلاع و رضایت دولت عراق این عملیات را خارج از قلمرو حاکمیتی خود انجام داده و در حقیقت با این تجاوز و مداخله نامشروع، اصل احترام به حاکمیت ملی تمامیت ارضی، استقلال سیاسی و امنیت ملی عراق را نقض کرده است و دولت عراق حق پیگیری و تعقیب حقوقی آن را داراست. متعاقب این جنایت بشری، نخست وزیر عراق، اقدام آمریکا را محکوم و آن را نقض حاکمیت ملی عراق دانست. عادل عبدالمهدی اظهار داشت: «ترور یک مقام نظامی عالی‌رتبه عراقی به مثابه تجاوز و جنگ علیه نظام، دولت و ملت عراق است و ترور مقامات بلندپایه عراقی و مقامات کشوری دوست، نقض آشکار حاکمیت عراق به شمار می‌رود.» محمد حلبوسی رئیس پارلمان عراق نیز اظهار داشت: «عملیات تروریستی آمریکا از این جنبه که ابومهدی المهندس را هدف قرار داد، نقض حاکمیت عراق و قوانین بین‌المللی است، هر نوع عملیات امنیتی و نظامی در خاک عراق باید با موافقت دولت عراق صورت بگیرد.» (نصیری، ۱۳۹۳: ۱۳۷-۹۹).

ت: نقض حاکمیت ملی ایران

بر اساس مقررات بین‌المللی، سردار سلیمانی در سفر به عراق که به دعوت نخست وزیر آن کشور انجام گرفته بود، به عنوان مقام رسمی نظامی جمهوری اسلامی ایران از مصونیت بین‌المللی برخوردار بوده و در حقیقت نماد بارزی از هویت و حاکمیت ملی ایران محسوب می‌شد. لذا جنایت آمران ترور چنین شخصیتی، نقض قوانین و مقررات بین‌المللی و تعدی به حاکمیت ملی کشور ایران محسوب می‌شود؛ و مطابق قطعنامه ۳۳۱۴ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴ مجمع عمومی، ماده ۸ مکرر اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و بند ۲ ماده ۵ اصلاح و بند ۲ ماده ۵ اصلاحی اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۲۰۱۰، مرتکب جنایت تجاوز شده است؛ بنابراین، ایران می‌تواند با استناد به این نقض‌ها، در دیوان کیفری بین‌المللی نیز اقامه دعوا نماید و دولت آمریکا و شخص رئیس‌جمهور آن کشور را به عنوان متجاوز و جنایتکار بین‌المللی مورد تعقیب کیفری قرار دهد.

ث: دفاع مشروع پیشگیرانه اقدامی مغایر با حقوق منشور

بعد از ترور سردار سلیمانی، رئیس‌جمهور آمریکا و برخی دیگر از مقامات آن کشور به عنوان آمران ترور، با ادعای جلوگیری از یک حمله قریب‌الوقوع، جنایت بشری خود را به عنوان دفاع مشروع پیشگیرانه قلمداد نمودند. ترامپ در اجتماع هوادارانش در «میلواکی»، مدعی شد که سردار سلیمانی قصد انجام حملاتی علیه نیروهای آمریکایی داشته، اما دولت او آن را متوقف کرده است و عملیات ترور برای دفع یک «تهدید قریب‌الوقوع» بوده است. پمپئو، وزیر خارجه آمریکا اظهار داشت: عملیات آمریکا علیه قاسم سلیمانی، جان بسیاری از آمریکایی‌ها را نجات داد. سلیمانی مسئول کشته شدن بیش از ۶۰۰ آمریکایی و تعداد بی‌شماری از اعراب عراق، سوریه و کشورهای دیگر است و زمانی که او را کشتیم، به دنبال کشتن افراد بیشتر بود. برایان هوک، نماینده ویژه آمریکا در امور ایران نیز مدعی شد که اطلاعات موثق حاکی از آن بود که سردار سلیمانی در حال طرح‌ریزی حمله‌هایی به تأسیسات آمریکا در عراق، سوریه و لبنان بود؛ و ترامپ یک اقدام کاملاً قانونی را انجام داد و اقدامی که انجام شد، گامی پیشگیرانه برای توقف هر گونه حمله بوده است. توجیهات مقامات آمریکایی در ترور سردار سلیمانی و استناد به ماده ۵۱ منشور و قرائت جدید از دفاع مشروع تحت عنوان «دفاع مشروع پیشگیرانه» در حالی مطرح می‌شود که در نظام حقوقی بین‌المللی تأسیس حقوقی مورد قبول تحت این عنوان وجود ندارد؛ هرچند آمریکا در چند سال گذشته در قالب «دفاع مشروع پیشگیرانه» با اقدامات تجاوزکارانه به برخی کشورها از جمله افغانستان و عراق حمله کرده و در قضیه ترور سردار سلیمانی نیز به آن استناد می‌کند؛ اما در نظام حقوقی بین‌المللی چنین اقدامی دفاع مشروع نبوده و مورد قبول جامعه بین‌المللی نیست. بر اساس بند ۴ ماده ۲ منشور سازمان ملل، هر گونه توسل به زور ممنوع است و تنها استثنائات موجود هم بر اساس ماده ۵۱ منشور، دفاع مشروع و امنیت جمعی بین‌المللی می‌باشند. این اصل منشور به هیچ وجه، به حق حمله به دولت دیگر به دلیل ترس از اینکه آن دولت در حال طراحی یا توسعه سلاح‌های قابل استفاده در حمله احتمالی آتی است، اشاره‌ای ندارد (ظریف، ۱۳۹۱: ۸۲-۴۱). همچنین طبق ماده ۲ قطعنامه شماره ۳۳۱۴ مجمع عمومی، پیش‌دستی یک دولت در کاربرد نیروی نظامی به بهانه حمله قریب‌الوقوع یا به عنوان حمله پیشگیرانه مغایر با منشور سازمان ملل متحد توصیف شده و به منزله یک اقدام تجاوزکارانه به شمار می‌آید. امروزه در این خصوص این اتفاق نظریه وجود دارد که حمله پیشگیرانه، خود نوعی تجاوز محسوب می‌شود و در حقوق بین‌الملل، هیچ جایگاهی ندارد. این یک اصل

پذیرفته شده حقوق بین‌الملل است که دفاع پیشگیرانه یا حمله پیشگیرانه عملی غیرقانونی است (ابراهیمی، ۱۳۸۲: ۱۲۲-۹۲) البته تفسیری که در مسئله دفاع مشروع وجود دارد در چند سال اخیر دچار تغییر و تحولاتی شده و در این راستا تفاسیر متعددی از آن شکل گرفته است. «دفاع مشروع پیشگیرانه» و «دفاع مشروع پیشدستانه» از جمله آنهاست؛ و بر اساس این تفاسیر است که آمریکا با استناد به آنها، پس از حمله به عراق و ساقط کردن رژیم صدام و اقدام به ترور هدفمند افرادی که آنها را رهبر یا اعضای گروه‌های تروریستی می‌خواند، در صدد خلق قاعده‌ای عرفی در حقوق بین‌الملل است که از آن به عنوان عرف آنی یاد می‌کنند. در این قالب است که آمران ترور عنوان می‌کند چون سردار سلیمانی و ابومهدی المهندس در عراق به دنبال طراحی انجام حملات قریب‌الوقوع نظامی علیه منافع، اهداف و نیروهای ایالات متحده بوده‌اند، آمریکا در حمله‌ای پیشگیرانه، فرمانده نیروی قدس سپاه و معاون حشدالشعبی را ترور کرد تا منافع و نیروهایش صدمه نبینند. بدیهی است قاعده‌ی مذکور مبنایی بسیار خطرناک در روابط بین‌الملل بنیان گذارده است. مسلماً در صورت عدم برخورد جدی و سازمان‌یافته تابعان حقوق بین‌الملل با این نوع تجاوزات، علاوه بر تأسیس رویه در حقوق بین‌الملل، موجبات نزاع و هرج و مرج در روابط بین‌المللی را فراهم آورده و ده و الگویی خواهد شد تا بر شدت آن هر کشوری با هر مستمسکی، به کشوری دیگر هجوم برده و اقدامات خود را با اتکاء به قاعده دفاع پیشگیرانه یا پیشدستانه موجه‌سازی نماید.

ج: استناد به قوانین داخلی در عملکرد بین‌المللی

با وقوع حوادث یازده سپتامبر، آمریکا فرایند نوین از مبارزه جهانی با تروریسم را با یکجانبه‌گرایی و محدودیت رهبری خود علیه همه‌ی دولت‌ها و گروه‌های رقیب آغاز کرد (ساعد، ۱۳۸۹: ۹).

استراتژی امنیت ملی آمریکا علیه تروریسم در قالب دکترین جنگ پیشگیرانه و پیشدستانه طراحی و اجرا شده است. این استراتژی درباره نحوه و چگونگی ایجاد همکاری‌های چندجانبه بین‌المللی در مبارزه با تروریسم چندان سخنی به میان نمی‌آورد. ایالات متحده آمریکا نقش اندکی برای سازمان ملل متحد به ویژه شورای امنیت قائل شده است (خبیری و دربندی، ۱۳۹۰: ۱۷۸-۱۵۱) این کشور با تأکید بر لزوم نظم عمومی داخلی، به چهار دلیل زیر با کنوانسیون منع و مجازات تروریسم مخالفت کرده است:

الف) نبودن تعریفی مشخص از جرم تروریستی؛

ب) سیاسی شدن دیوان (بین‌المللی کیفری) در صورت آوردن این جرم تحت صلاحیت آن؛

ج) عدم شدت بعضی اعمال تروریستی، طوری که شایسته تعقیب از سوی دیوانی بین‌المللی باشد.

د) اثربخش‌تر بودن تعقیب و کیفر به وسیله دادگاه‌های داخلی در مقایسه با رسیدگی در دیوان بین‌المللی در اکثر موارد. رویکرد یاد شده بر یک نکته اساسی تأکید می‌کند که مبارزه با تروریسم هم‌اکنون سازوکاری ملی دارد و هرچند در سطح بین‌المللی اقداماتی علیه آن تمهید می‌شود، ولی مبنا و مبادی آن قوانین ملی هستند که بعد از حادثه یازده سپتامبر به نحو چشمگیری و البته در تضاد با کرامت انسانی رشد کردند (غمامی، ۱۳۹۵: ۱۰۳-۸۳) پس از عملیات دولت آمریکا در ترور سردار سلیمانی، ترامپ رئیس‌جمهور آن به عنوان آمر اصلی ترور گفت: سلیمانی باعث کشتار و آزار فراوانی برای آمریکایی‌ها بود و سلیمانی دلیل کشتار مردم بی‌گناه زیاد و حملات تروریستی بود... ارتش به دستور من سلیمانی را کشت. اکنون سؤال این است: آیا آمران ترور سردار سلیمانی که نیروی قدس و سپاه پاسداران را در فهرست سازمان‌های تروریستی قرار داده‌اند، محقق به تروریست نامیدن و برخورد نظامی با فرماندهان و نیروهای آن است یا خیر؟

در پاسخ باید گفت اولاً: از نظر قوانین بین‌المللی هیچ دولتی نمی‌تواند با استناد به قوانین داخلی خود، تعهدات بین‌المللی خود را نقض کند. ماده ۳۲ طرح مسئولیت بین‌المللی دولتها در این زمینه مقرر می‌دارد: «دولت مسئول نمی‌تواند برای توجیه قصور در ایفاء تعهداتی که طبق این بخش بر عهده دارد به مقررات داخلی خود اتکاء کند». طبق این ماده، دولتی که مرتکب تخلف بین‌المللی شده، نمی‌تواند مقررات داخلی خود را بهانه‌ی قصور در رعایت تعهداتی که طبق این بخش بر عهده دارد قرار دهد (حلمی، ۱۳۸۷: ۲۵۸). بنابراین اقدام آمران ترور سردار سلیمانی در تضاد آشکار با قوانین بین‌المللی بوده و این کشور نمی‌تواند به بهانه آنکه نیروی قدس و سپاه پاسداران را در سیاهه‌ی گروه‌های تروریستی خود قرار داده است، اقدام به هر عملی برخلاف مقررات بین‌الملل از جمله ترور سردار سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه بنماید.

ثانیاً؛ به جهت اینکه سپاه پاسداران بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تشکیل یافته است، جزئی از حاکمیت ملی آن کشور محسوب می‌شود و در واقع دولت آمریکا با قرار دادن نام این نیرو و فرماندهان آن در فهرست گروه‌های تروریستی، اقدام به نقض حاکمیت ملی ایران نموده است.

ثالثاً؛ با توجه به اینکه علیرغم همه مشکلات میان ایران و آمریکا، این دو کشور به شکل رسمی در حال جنگ با هم نبودند و در این ترور، ایالات متحده آمریکا، به فرماندهانی حمله کرد که سالیان سال در صف اول مبارزه با تروریست‌های تکفیری داعش حاضر شده و ضربات بسیاری بر آن‌ها وارد کرده بودند، لذا هدف قرار دادن آگاهانه سردار سلیمانی از مقامات بلندپایه ایرانی، میهمان رسمی نخست وزیر عراق در فرودگاه غیرنظامی بغداد توسط آمران، از مصادیق بارز جنایت تروریسم دولتی است.

۳- ماهیت حقوقی ترور سردار سلیمانی و جایگاه آمرین ترور در آن

از آنجا که اقدام آمرین ترور سردار سلیمانی به حمله نظامی در خاک عراق و به شهادت رساندن سردار سلیمانی و همراهان وی از جمله اعمال و رفتارهایی است که همزمان به چند حوزه از قواعد و حقوق بین‌الملل ارتباط پیدا می‌کند، توصیف حقوقی و ماهیت آن را باید در حوزه‌های حقوقی مرتبط به طور جداگانه مورد بررسی قرار داد.

الف: اصل منع توسل به زور

ماده (۲) منشور ملل متحد که به بیان اصول حاکم بر سازمان ملل متحد و اعضای آن اختصاص یافته است، در بند (۴) چنین مقرر می‌دارد: «همه‌ی اعضا باید در روابط بین‌المللی خود از تهدید و استفاده از زور علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر دولت دیگر و یا به هر نحو مغایر با اهداف ملل متحد خودداری کنند».

این اصل در منشور ملل متحد تنها با دو استثناء مواجه شده است، به طوری که اگر دولتی بخواهد به نحو قانونی و مشروع مبادرت به استفاده از زور علیه دولت دیگری کند، باید بتواند اقدام خود را در قالب یکی از این دو استثنای تجویز شده در منشور ملل متحد توجیه نماید. از اینرو، تبیین و تفسیر موارد استثناء که خود از موضوعات چالش‌برانگیز در حقوق و روابط بین‌الملل به ویژه در چند دهه اخیر بوده است، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. این دو استثناء به ترتیب موضوع مواد (۴۲) و (۵۱) منشور را به خود اختصاص داده‌اند. ماده (۴۲) در فصل هفتم منشور به شورای امنیت اجازه داده است تا چنانچه به تشخیص این شورا، تدابیر غیرنظامی مقرر در ماده (۴۱) کافی نبوده یا نخواهد بود، به منظور حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی، به مقتضای ضرورت تصمیم به استفاده از نیروهای نظامی بگیرد. ماده (۵۱) نیز توسل به زور را در مقام دفاع انفرادی یا جمعی از خود به عنوان حقی ذاتی در پاسخ به حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد مجاز شمرده است (ذاکر حسین، ۱۳۹۸، ۱۹۰).

آنچه مسلم می‌نماید، این است که در ارتباط با حمله سوم ژانویه و ترور سردار سلیمانی، امکان توسل به سیستم امنیت جمعی مقرر در فصل هفتم منشور ملل متحد وجود نداشته و شورای امنیت هرگز تصمیمی که بتوان این حمله نظامی را به آن مستند نمود، اتخاذ نکرده بوده است. از این روی، تنها راهی که آمرین ترور می‌توانستند برای موجه جلوه دادن اقدام خود در پیش گیرند، تلاش در جهت طرح ادعای دفاع مشروع بوده است. بر این اساس، آمرین ترور کوشیدند تا با تعبیر و تفاسیری غیرمعارف، ترور سردار سلیمانی را به عنوان دفاع از خود موجه و مشروع بنمایانند. لیکن این اظهارات و ادعاها از منظر حقوق بین‌المللی بسیار چالش‌برانگیز و ناموجه می‌نماید و از سوی اغلب حقوق‌دانان بین‌المللی که به اظهارنظر در این زمینه پرداخته‌اند، قاطعانه مردود شناخته شده و یا دست کم با تردیدهای جدی روبرو شده است. در اینجا، نخست پاره‌ای از اظهارات و ادعاهای مقامات رسمی آمریکا مورد اشاره قرار گرفته و آنگاه به ارزیابی آن‌ها در ترازوی قواعد و موازین ع حقوقی بین‌المللی پرداخته شده است (رحمتی و میرمحمدصادقی، ۱۳۹۸، ۱۲۸).

ب: ادعاها و توجیهات آمرین ترور سردار سلیمانی

در پی حمله نظامی سوم ژانویه ۲۰۲۰ و به شهادت رساندن سردار سلیمانی و همراهانش به دستور مستقیم شخص رئیس‌جمهور ترامپ، مقامات آمریکایی اقدام به طرح ادعاها و اظهاراتی در موجه نشان دادن این عملیات نظامی غیرقانونی کردند.

کاخ سفید با انتشار بیانیه‌ای، صریحاً مسئولیت حمله را پذیرفت و آن را «دفاعی قاطع به منظور ارباب ایرانیان برای حملات آتی» دانست. وزارت دفاع آمریکا با صدور بیانیه‌ای اعلام کرد که «این اقدام قاطع به دستور ترامپ و به منظور پیشگیری از طرح‌های حملات آتی ایران بوده است» و ادعا کرد که سلیمانی مسئول مرگ صدها آمریکایی و نیروهای ائتلاف و زخمی شدن هزاران نفر از جمله حمله راکتی ۲۷ دسامبر ۲۰۱۹ به پایگاه آمریکایی در نزدیکی شهر کرکوک عراق و نیز محاصره سفارت آمریکا در بغداد بوده است (رحمتی و میرمحمدصادقی، ۱۳۹۸، ۱۲۹).

ترامپ در صبح اول ژانویه ۲۰۲۰ بدون ارائه هیچ دلیلی، ایران را مسئول حمله به سفارت آمریکا در بغداد معرفی کرد و گفت: «ایران برای هر گونه تلفات جانی یا خسارات وارده در هر یک از اماکن ما مسئولیت خواهد داشت. آن‌ها بهای بسیار گزافی خواهند پرداخت. این یک هشدار نیست، یک تهدید است. سال نو مبارک!» ترامپ پس از حمله نظامی و قتل سردار سلیمانی نیز طی توئیت‌های مکرری در ارتباط با این حمله، اظهارات متفاوتی داشته است. یک بار اعلام کرد که وی دستور این حمله را داده تا «از یک جنگ جلوگیری کند»، همچنین عباراتی مرتبط با دفاع مشروع داشته است. طبق نظر ترامپ، «سلیمانی در حال طراحی عملیاتی قریب‌الوقوع و قطعی علیه دیپلمات‌ها و نظامیان آمریکا بوده است اما ما برنامه او را قطع و متوقف کردیم!» وزارت دفاع آمریکا نیز در بیان کوتاه رسانه‌ای به دفاع از خود استناد کرده بود. توئیت‌های بعدی ترامپ به صراحت مؤید قصد قبلی و اصرار آمریکا به حذف سردار سلیمانی بود، به طوری که در یکی از آخرین اظهاراتش در این باره ضمن مسئول دانستن سردار سلیمانی برای مرگ سربازان آمریکایی و میلیون‌ها انسان بی‌گناه نوشت: «او باید سال‌ها پیش از این حذف می‌شد.»

اما در گزارش رسمی ارائه شده به کنگره آمریکا، اظهارات و ادعاهای مقامات دولت ترامپ با چالش‌ها و تردیدهای جدی مواجه شده است. در این گزارش از جمله آمده است که «مقامات دولتی مدعی شده‌اند که سلیمانی در حال طراحی حمله‌ای قریب‌الوقوع و قطعی بوده که جان آمریکایی‌ها را به خطر می‌انداخته است، اما مدارک و شواهد محرمانه‌ای ارائه شده از سوی شماری از اعضای کنگره، صریحاً و رسماً مورد انکار واقع شده است». در فراز دیگری از این گزارش آمده است که «ترامپ در مصاحبه‌ای در ۱۰ ژانویه ۲۰۲۰ اظهار داشت: بر این باور بوده که سلیمانی در حال طراحی حملات گسترده به چهار سفارتخانه‌ی آمریکا بوده، حال آن که وزیر دفاع در ۱۲ ژانویه گفت گزارش مشخصی حاکی از وجود چنین تهدیدی را ندیده است (رضانی قوام آبادی و پیری، ۱۳۹۷، ۱۰۰).

در ادامه گزارش یاد شده آمده است که دولت ترامپ همچنین مدعی شده که حمله به سلیمانی برای بازداشتن تجاوز آینده ایران بوده است. اما حمله به سلیمانی در مقایسه با واکنش‌های قبلی آمریکا مانند استقرار سربازان بیشتر با قصد اعلام شده بازدارندگی ایران بسیار سنگین‌تر بوده است، آن اقدامات نتوانسته بازدارندگی ایجاد کند (با توجه به وقوع حمله راکتی به K.1 و محاصره سفارت آمریکا در بغداد، لذا ادعا شده که قتل سلیمانی می‌توانسته تلاشی برای تغییر محاسبات در تصمیم‌گیرهای ایران محسوب شود).

در مجموع توجیهات ادعا شده از سوی مقامات دولت ترامپ از نظر بسیاری اعضای کنگره و نیز کارشناسان آمریکایی فاقد وجاهت کافی بوده و حتی مطابق قوانین و مقررات ایالات متحده آمریکا نیز پذیرفتنی تلقی نشده است. بررسی موضوع از منظر حقوق داخلی آمریکا خود نیازمند پژوهشی مستقل است، هرچند توسل به حقوق داخلی نمی‌تواند رفتار مغایر با حقوق و تعهدات بین‌المللی را توجیه کند. به هر تقدیر آنچه وجهه همت این نوشتار است، بررسی موضوع از منظر حقوق بین‌الملل توسل به زور است. از اینرو، در ادامه به راستی‌آزمایی ادعاهای آمریکا مبنی بر انتساب برخی اقدامات صورت گرفته علیه آمریکا به ایران و یا ادعای حمله قریب‌الوقوع از سوی ایران علیه نیروها و اماکن متعلق به آمریکا و همچنین شرایط توسل به زور در مقام دفاع مشروع و مسئله مشروعیت توسل به زور در مقام دفاع پیش‌دستانه و یا دفاع پیشگیرانه بر اساس موازین حقوقی بین‌المللی ناظر بر توسل به زور پرداخته خواهد شد (رضانی قوام آبادی و پیری، ۱۳۹۷، ۱۰۲).

پ. ارزیابی توجیهات آمرین ترور سردار سلیمانی در ادعای دفاع مشروع

ماده (۵۱) منشور ملل متحد که استثنای توسل به زور را به عنوان حق ذاتی در مقام دفاع از خود مقرر داشته، آن را مشروط به وقوع حمله مسلحانه دانسته است. بنابراین، دولتی که مدعی است در مقام دفاع از خود علیه کشور دیگری به زور متوسل

شده است، باید قربانی حمله مسلحانه از سوی کشور هدف و یا قابل انتساب به آن بوده باشد. حال سؤال اصلی این است که آیا امریکا قربانی یک حمله‌ی مسلحانه‌ی منتسب به ایران بوده است؟ این که مقامات دولت ترامپ با تعابیر بعضاً ناهماهنگ در تلاش برای توجیه حمله‌ی نظامی علیه فرمانده عالی‌رتبه‌ی ایران برآمده‌اند، خود حکایت از اذعان به این دارد که اقدام نظامی آنان، مادام که نتوانند اسناد و مدارک کافی برای ادعای خود ارائه کنند، غیرقانونی و مصداق تجاوز است. واقعیت دیگری که این تلاش دولت آمریکا حکایت از آن دارد، عبارت از عدم وجود مخاصمه مسلحانه میان ایران و امریکاست. به رغم روابط غیردوستانه میان این دو کشور طی چهار دهه‌ی اخیر و تشدید تنش‌ها در دوره حکومت ترامپ، اما طرفین اغلب از اجتناب و عدم تمایل به ورود جنگ با یکدیگر سخن گفته‌اند. از اینرو حمله‌ی آمریکا را نباید در قالب حقوق مخاصمات مسلحانه یا حقوق بین‌الملل بشردوستانه بررسی کرد.

اگرچه در میان نخستین اظهارات مقامات امریکایی گاهی ادعا شده که «آن‌ها به ما حمله کردند و ما پاسخ دادیم. اگر دوباره حمله کنند، که ما قویاً توصیه می‌کنیم این کار را نکنند، ما پاسخ سخت‌تری می‌دهیم...» اما بعد از چند روز و نیز در گزارش رسمی به کنگره بر روی ادعای حمله‌ی «قریب‌الوقوع» تمرکز کردند که مفهوم حمله پیش‌دستانه و نه مسبوق به حمله مسلحانه را تداعی می‌کند. به طوری که در ادامه بررسی خواهد شد هیچ‌یک از دو ادعای دولت امریکا قابل انطباق با قوانین و مقررات بین‌المللی توسل به زور نیست (سوفان، ۱۳۹۸، ۲۳۱).

ماده (۵۱) منشور ملل متحد، توسل به زور به عنوان حق ذاتی دفاع از خود را تنها در صورت وقوع حمله مسلحانه اجازه می‌دهد. آن‌گونه که دیوان بین‌المللی دادگستری در چندین پرونده مکرر اعلام داشته است: «اعمال حق دفاع از خود منوط به آن است که دولت مدعی حق، قربانی یک حمله مسلحانه بوده باشد». دیوان در قضیه‌ی سکوه‌های نفتی نیز با تأکید بر موضعی که در پرونده نیکاراگوئه ابراز داشته بود، اعلام نمود که «به منظور احراز وجاهت حقوقی حمله به سکوه‌های نفتی ایران در اجرای حق دفاع از خود، ایالات متحده امریکا باید ثابت کند که حملاتی علیه این کشور واقع شده که ایران مسئولیت آن را داشته است و این که آن حمله از چنان شدتی برخوردار بوده که مطابق تعبیر ماده (۵۱) و به نحو مستنبط از حقوق عرفی حاکم بر استفاده از زور، وصف حمله مسلحانه را داشته است.» (طباطبایی لطفی و شارق، ۱۳۹۵، ۸۸).

مسلماً امریکا، قربانی حمله مسلحانه‌ای که مستقیماً یا تحت کنترل ایران واقع شده باشد، نبوده است و مقامات رسمی امریکا هرگز دلیل و مدرکی دال بر چنین موضوعی ارائه نکرده‌اند. البته، در برخی توثیقات ترامپ و وزیر امور خارجه‌اش در توضیح این ادعا که ایران به آن‌ها حمله کرده و امریکا پاسخ داده است، حمله راکتی به پایگاه آمریکایی نزدیک کرکوک (K.1) و نیز محاصره کردن سفارت این کشور در بغداد به ایران نسبت داده شده است. اما به طوری که خواهد آمد، هیچ‌گونه شواهد و مدارکی ارائه نشده، جز این که مقامات آمریکایی طبق رویه‌ای کلی، جمهوری اسلامی ایران را مسئول اقداماتی می‌دانند که توسط گروه‌هایی انجام می‌گیرد که به اعتقاد آن‌ها تحت نفوذ یا وابسته به ایران هستند. اما در خصوص موارد ادعایی در پرونده مورد بحث ما، چنین توجیه و بهانه‌ای به هیچ وجه شنیدنی نیست، چرا که اولاً حشدالشعبی بخشی از نیروهای نظامی رسمی و قانونی دولت جمهوری عراق است، زیرا موجب قانونی که در ۶ آذر ۱۳۹۵ مصادف با ۲۶ نوامبر ۲۰۱۶ به تصویب پارلمان عراق رسیده، این نیرو بخشی از نیروهای مسلح عراق به شمار رفته و تحت فرماندهی کل نیروهای مسلح قرار گرفته است. پیش از تصویب این قانون نیز در سپتامبر ۲۰۱۵، حیدرالعبدی نخست وزیر وقت عراق اعلام کرد که گروه‌های حشدالشعبی بخشی از نیروهای حکومتی عراق هستند، بنابراین مسئولیت اقدامات آن نیز متوجه دولت عراق خواهد بود. همکاری‌های جمهوری اسلامی ایران با این نیرو نیز بخشی از کمک‌های مستشاری نظامی بوده که با درخواست و هماهنگی دولت عراق جریان داشته است. ثانیاً، حمله راکتی یاد شده، حمله‌ای ناشناس بوده و حشدالشعبی و گردان‌های حزب الله تحت فرماندهی آن هرگز مسئولیت این حمله را به عهده نگرفته‌اند. ثالثاً، به فرض صحت ادعای دولت ترامپ، نیروهای نظامی آمریکا با حملات سنگین و نامتناسب به نیروهای حشدالشعبی که با تروریست‌ها در مرز عراق و سوریه درگیر بودند و کشتن ۲۸ تن و مجروح کردن ۵۱ نفر از آنان، اقدام تلافی‌جویانه‌ی بسیار خشن و نامتعارفی انجام داده‌اند (عبداللهی، ۱۳۹۶، ۱۹۲).

اما انتساب اقدام جمعی از هواداران حشدالشعبی در محاصره سفارت آمریکا در بغداد به جمهوری اسلامی ایران که به عنوان اعتراض به حملات هوایی وحشیانه آمریکا به نیروهای حشدالشعبی صورت گرفت، نیز فاقد هر گونه مبنا و منطق موجهی است، زیرا اولاً این اقدام هرگز مورد تأیید ایران واقع نشد و بلکه طبق برخی گزارش‌ها، جمهوری اسلامی ایران و شخص سردار سلیمانی کوشیدند تا غائله هرچه زودتر خاتمه یابد و همان‌طور که قبلاً اشاره شد، محاصره سفارت آمریکا پس از چند روز بدون هیچ آسیبی به دیپلمات‌های آمریکایی پایان یافت. بنابراین انتساب اقدام یاد شده به ایران نیز فاقد هر گونه سند و مدرک و وجهی است. وانگهی واکنش نظامی آمریکا با حمله هوایی به سردار سلیمانی و به شهادت رساندن وی، هرگز با قاعده ضرورت و تناسب که به اعتقاد دیوان بین‌المللی دادگستری، قاعده مسلم حقوق بین‌الملل عرفی درباره دفاع مشروع تلقی می‌شود، سازگاری نداشته است. ضمن این که مطابق منشور ملل متحد، دولت‌ها متعهد هستند که اختلافات خود را با استفاده از شیوه‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل کنند. محاصره سفارت یک کشور توسط جمعی از مردم برای چند روز و پایان یافتن آن به هیچ وجه نمی‌تواند توجیه کننده توسل به زور به عنوان دفاع مشروع باشد؛ این در حالی است که حتی اگر در اثر این اقدام خساراتی به سفارت آمریکا وارد شده باشد، مسئولیت آن متوجه دولت عراق به عنوان کشور پذیرنده است و دولت متبوع سفارت مجاز نیست رأساً و بدون موافقت کشور میزبان، دست به اقدامی خودسرانه بزند (عبداللهی، ۱۳۹۶، ۱۹۳).

بر اساس آنچه گذشت، روشن و مسلم می‌نماید که حمله هوایی آمریکا به سردار سلیمانی تحت عنوان دفاع مشروع به نحو مقرر در ماده (۵۱) منشور ملل متحد و نیز حقوق بین‌الملل عرفی، آن گونه که دیوان بین‌المللی دادگستری محرز و مسلم دانسته است، توجیه پذیر نبوده، زیرا مقامات آمریکایی هیچ اسناد و مدارکی دال بر این که آمریکا قربانی یک حمله مسلحانه قبلی قابل انتساب به ایران بوده است ارائه نکرده‌اند و «وقایع مربوط به کشتن سلیمانی واجد عناصر قانونی دفاع از خود نیست». به همین دلیل مقامات آمریکایی در ادامه ادعاهای خود به طرح ادعای «حمله قریب‌الوقوع» مبادرت ورزیده و سعی در توجیه حمله نظامی خود در قالب «دفاع پیش‌دستانه» نمودند.

۴- صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی در خصوص آمرین ترور سپهبد سلیمانی

در اینجا دو صورت متصور است: ۱. چون ایران، عراق و آمریکا عضو دادگاه کیفری بین‌المللی نیستند، پس اصولاً دادگاه صلاحیت رسیدگی به این موضوع را ندارد؛ ۲. علیرغم اینکه ایران، عراق و آمریکا عضو دادگاه کیفری بین‌المللی نیستند، امکان تعقیب و محاکمه و مجازات مرتکبان و عاملان ترور شهید سلیمانی و همراهان وجود دارد.

صورت اول

رسیدگی دیوان به پرونده‌ای مربوط به کشوری که عضو دیوان نیست، طبیعتاً منتفی است؛ زیرا طبق اساسنامه، این دادگاه به جرایمی رسیدگی می‌کند که پس از این تاریخ، اتباع انجام داده باشند یا در قلمرو یکی از کشورهای عضو انجام شده باشد.

صورت دوم

۱. احاله شورای امنیت ذیل ماده سیزدهم، یا اینکه با تصویب شورای امنیت سازمان ملل متحد (جرم) به دیوان احاله شده باشد. این ارجاع در چارچوب فصل هفتم منشور ملل متحد است. این دادگاه تاکنون به پنج موضوع نسل‌کشی اوگاندا، نسل‌کشی کنگو، نسل‌کشی آفریقای مرکزی، جنگ دارفور در سودان و نسل‌کشی کنیا رسیدگی و علیه چهارده نفر اعلام جرم کرده است.

۲. پذیرش موردی رسیدگی دیوان توسط دولتی که عضو اساسنامه نیست؛ ذیل ماده دوازدهم اساسنامه دیوان مقرر داشته است: چنانچه (اعمال صلاحیت دیوان توسط) دولتی که عضو این اساسنامه نیست، به موجب بند دوم لازم باشد، آن دولت می‌تواند با سپردن اعلامیه‌ای نزد رئیس دبیرخانه، اعمال صلاحیت دیوان در خصوص جنایت مدنظر را بپذیرد. دولت پذیرنده اساسنامه، باید بدون هیچ‌گونه تأخیر یا استثنا با دیوان همکاری کند (منفرد و طباطبایی، ۱۳۹۶: ۶۶).

۳. به موجب ماده سیزدهم، دولت عضو، وضعیتی را که در آن یک یا چند جنایت به نظر ارتکاب یافته است، به موجب ماده چهاردهم به دادستان ارجاع می‌دهد. نیز ماده پانزدهم مقرر می‌دارد که دادستان می‌تواند رأساً بر اساس اطلاعاتی

که درباره جنایات مشمول صلاحیت دیوان به دست می‌آورد، تحقیقات را آغاز کند... امتناع شعبه مقدماتی از صدور اجازه تحقیق، مانع تقدیم درخواست بعدی دادستان بر اساس حقایق یا ادله جدید درباره همان وضعیت نخواهد شد.

هرچند جمهوری اسلامی ایران، عراق و آمریکا عضو اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی نیستند، اما ارجاع موضوع ترور سپهبد سلیمانی، المهندس و همراهان در چارچوب فصل هفتم منشور از سوی شورای امنیت به دادگاه کیفری بین‌المللی و نیز با درخواست جمهوری اسلامی ایران و عراق با صدور اعلامیه و بیانیه و پذیرش موردی صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی در این قضیه امکان‌پذیر است؛ علاوه بر آنکه رأساً دادستان دادگاه کیفری بین‌المللی می‌تواند درخواست رسیدگی کند که این مسیر برای کشورهای عضو اساسنامه هموار است.

۴. صلاحیت تکمیلی دیوان فرصتی برای رسیدگی ایران و عراق؛ برخی تصور می‌کنند که این ضعف اساسنامه دادگاه کیفری است که صلاحیت تکمیلی نسبت به صلاحیت اصلی دولت‌ها در رسیدگی به جرایم تحت صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی دارد (نماینان، ۱۳۹۰، ۴۸). در حالی که اتفاقاً این موضوع از محاسن دادگاه کیفری بین‌المللی به حساب می‌آید که دولت‌ها را تشویق به پیگیری جرایم ارتكابی از طریق به رسمیت شناختن صلاحیت ذاتی دادگاه‌های ملی در پیگیری مهمترین جرایم بین‌المللی به منظور حفظ صلح و امنیت بین‌المللی کرده است. این موضوع یکی از محاسن است که کشور غیرعضوی مانند ایران و عراق در قضیه ترور سپهبد سلیمانی، المهندس و همراهان در محاکم داخلی خویش اقدام به پیگیری قضایی کنند.

۵. تأثیر نداشتن سمت رسمی افراد، در صلاحیت دیوان؛ به موجب ماده ۲۷ اساسنامه، مجازات همه افراد بدون در نظر گرفتن سمت رسمی‌شان و بدون هیچ‌گونه تبعیضی اجرا خواهد شد. به طور مشخص سمت رسمی رئیس دولت (در این پرونده ترامپ، رئیس‌جمهور ایالات متحده) یک عضو دولت یا مجلس یا نماینده یک دولت، به هیچ وجه یک شخص را (که شامل تمامی افراد عامل ترور در این پرونده هستند) که به موجب این اساسنامه، مسئولیت جرم را به عهده دارد معاف نخواهد کرد؛ همچنان که وجود سمت‌های مذکور به تنهایی علتی برای تخفیف مجازات نخواهد بود.

۶. مصونیت و قواعد شکلی به موجب حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل، مانع رسیدگی دیوان نیست به موجب ذیل ماده ۲۷ اساسنامه، مصونیت یا قواعد شکلی ویژه‌ای که در حقوق داخلی یا حقوق بین‌الملل درباره مقامات رسمی اجرا می‌شود، موجب نمی‌شود که دیوان نتواند صلاحیتش را در خصوص آن اشخاص اعمال کند. با این توضیح در صورت ارجاع پرونده از سوی شورای امنیت به دیوان یا پذیرش موردی ایران و عراق نسبت به صلاحیت دیوان در این پرونده یا پیگیری مستقل دادستان دادگاه کیفری (که در این فرض به دلیل عضویت نداشتن ایران، عراق و آمریکا عملاً منتفی است) مانعی برای تعقیب کیفری رئیس‌جمهور ایالات متحده (ترامپ به عنوان آمر) و پامپئو و اسپرا (رئیس سیا) و تیم امنیتی و دیپلماتیک حاضر در ایالات متحده (موسوی، سخنگوی وزارت امور خارجه، ۲/۱۱/۱۳۹۸) یا معاونین قتل (از جمله افراد مرتبط در فرودگاه سوریه و عراق) نخواهد بود ((منفرد و طباطبایی، ۱۳۹۶: ۶۸).

۷. مسئولیت فرماندهان نظامی؛ به موجب ماده ۲۸ اساسنامه، فرمانده نظامی و حسب مورد نیروهای تحت فرماندهی و کنترل یا تحت اقتدار او در قبال جرایم در صلاحیت دیوان، مسئول‌اند. فرمانده نظامی یا شخص مذکور (عاملان قتل و ترور سپهبد سلیمانی از ارتش ایالات متحده) و مقامات مافوق مسئولیت کیفری جرایم را که افراد زیردست تحت کنترلشان انجام داده‌اند، بر عهده دارند. پس علاوه بر مباشران قتل، فرمانده عالی ارتش آمریکا در این زمینه مسئولیت کیفری دارد و تعقیب‌پذیر است.

مسئولیت کیفری ماموران ترور شهید سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل

اقدام ماموران آمریکایی در شهادت سردار سلیمانی از منظر حقوق بشر

عدم وجود نشانه‌ای از جریان یک مخاصمه مسلحانه میان آمریکا و ایران، مهمترین توجیه‌کننده حاکمیت حقوق بشر بر اقدام به قتل سپهبد قاسم سلیمانی است و حتی اگر مخاصمه‌ای نیز وجود داشت، با توجه به اینکه گستره جغرافیایی حقوق بشردوستانه، تنها در منطقه پیکار و جنگ است، باز هنگامی که حمله‌ای در منطقه‌ای غیر از مناطق درگیر در جنگ به وقوع

می‌پیوندد، کما اینکه هدف قرار گرفتن خودروهای حامل سپهبد سلیمانی در کشور ثالث یعنی عراق اتفاق افتاد، نظام حقوقی حاکم بر آن، حقوق بشر است.

به عقیده برخی از حقوقدانان بین‌الملل، زمانی استفاده یک دولت از نیروهای مسلح به عنوان مامور، فراتر از مرزهای خود مشروع است که یا با اجازه شورای امنیت سازمان ملل باشد و یا با استفاده از دکترین دفاع مشروع صورت پذیرد. اگرچه دولت وقت آمریکا، به استناد دفاع مشروع پیش‌دستانه و با این اتهام که سپهبد سلیمانی در طراحی حملات جدی و قریب‌الوقوع علیه نیروهای آمریکایی در زمان حمله، مشروعیت اقدام خود را توجیه نموده است، اما هیچ مدرکی دال بر صحت چنین ادعایی تا امروز وجود ندارد. البته بعد از بیان این ادعا، دولت وقت آمریکا از این موضع به نوعی عقب‌نشینی کرد و مدعی شد سپهبد سلیمانی قصد طراحی حملاتی را علیه سفارت و کنسولگری‌های آمریکا داشته است. خود این موضع، به تنهایی نشان از عدم صحت توجیه آمریکا به اعتبار دفاع مشروع پیش‌دستانه دارد؛ اما قضیه به اینجا نیز ختم نمی‌شود، چرا که مسئولین دولت ترامپ، در ادعاهای بعدی خود اذعان داشتند که آمریکا از مدت‌ها پیش قصد هدف قرار دادن سپهبد سلیمانی را داشته و وی را تحت نظر داشته است (جلالی و زبیب، ۱۳۹۷، ۱۳۶).

بنابراین، با توجه به عدم رضایت کشور عراق در استفاده از حریم هوایی و خاک این کشور برای حمله، عدم وجود کوچکترین مدرکی مبنی بر حملات قریب‌الوقوع و ابهامات و چالش‌هایی که در توجیه مامورین آمریکایی در حق استفاده از نیروی مرگبار وجود دارد، به نظر می‌رسد هدف قرار دادن سپهبد سلیمانی، نقض آشکار حقوق بشر است. از سوی دیگر، این مسأله در حقوق داخلی آمریکا نیز قابل بررسی است. یکی از منابع حقوق آمریکا در خصوص اقدام به این چنین قتل‌هایی، دستور اجرایی منع قتل سیاسی توسط نیروهای مسلح این کشور است. البته پرواضح است که عدم سازگاری اقدام به قتل سپهبد سلیمانی با حقوق بین‌الملل، لزوماً به معنای تحقق قتل سیاسی نیست و لازمه چنین اتهامی، اثبات انگیزه سیاسی برای قتل است و طبیعی است که اثبات انگیزه یک دولت کار راحتی نیست.

بعضی از صاحب‌نظران به منظور تشخیص اینکه بر اساس دستور اجرایی منع قتل سیاسی، اقدامی با انگیزه سیاسی انجام شده است یا خیر، دو نشانه ارائه می‌دهند: ایشان معتقدند هرچه مقبولیت استفاده از زور در یک اقدام بر مبنای حقوق بین‌الملل بیشتر باشد، احتمال آنکه آن اقدام به انگیزه سیاسی انجام شده باشد کمتر است و در مقابل هرچه مبنای حقوق بین‌الملل کمتر از یک اقدام پشتیبانی کند، احتمال بیشتری دارد که اقدام به قتل انجام شده با انگیزه‌های سیاسی باشد (جلالی و زبیب، ۱۳۹۷، ۱۳۹).

همانگونه که پیشتر بررسی شد، در توجیه آمریکا در اقدام به قتل سپهبد سلیمانی، به جز ادعای مقامات رسمی دولت آمریکا، مدرک و نشانه‌ای دال بر برنامه‌ریزی حملاتی به سوی سفارت‌ها یا اشخاص و نظامیان آمریکایی توسط سپهبد وجود ندارد و این کشور در گزارش خود به شورای امنیت نیز به این موارد اشاره‌ای نداشته و به منظور مشروعیت‌زایی برای اقدام خود، تنها به مواردی استناد نموده است که دخالت مستقیم ایران در آن‌ها قابل اثبات نمی‌باشد؛ از جمله حمایت و تأمین مالی گروه‌های مسلح عراق و دیگر کشورها. حتی با فرض اثبات چنین مسأله‌ای نیز، هر گونه دخالت و حتی رضایت دولت ایران در تمام اقدامات این گروه‌ها محل ابهام است و به هیچ وجه نمی‌توان به آن استناد نمود. بنابراین، توجیه اقدام به قتل سپهبد سلیمانی به اعتبار ادله دفاع مشروع، هیچ پذیرشی ندارد.

از سوی دیگر، با عنایت به اینکه به گفته مقامات آمریکایی، زیرنظر گرفتن سپهبد سلیمانی برای چند ماه در دستور کار بوده است و سیاست‌های جمهوری اسلامی، مغایر با منافع سیاسی و امنیتی آمریکا در منطقه است، حذف شاخص‌ترین فرمانده عملیاتی و پیشرونده منافع دولت ایران در منطقه، با انگیزه سیاسی و به منظور اصلاح سیاست خارجی ایران در منطقه به شدت قوت می‌گیرد. برخی نیز معتقدند که بنابر اظهارات مقامات و متحدان آمریکا، دولت ترامپ به واسطه حملاتی که به سفارت‌هایشان صورت گرفته بود، برای حمل‌های به منظور پاسخ به این حملات تحت فشار سیاسی داخلی قرار گرفته بود (ذاکر حسین، ۱۳۹۸، ۱۶۵).

علاوه بر آن، اگر تنها هدف آمریکا جلوگیری از اقدامات گروه‌ها مسلح بود، حتی رعایت اصل تناسب در مشروعیت دفاع از خود، مورد تشکیک قرار می‌گیرد و خیلی بعید است که قتل سپهبد سلیمانی، تنها راه دفاع از خود بوده باشد. بنابراین، از

آنجا که بر اساس تفصیل فوق، اولاً توجیهات و استنادات دولت آمریکا در خصوص مشروعیت قتل سپهبد سلیمانی توسط حقوق بین‌الملل مورد پذیرش نیست و ثانیاً نتایج چنین اقدامی، کاملاً با انگیزه‌های سیاسی ایالات متحده در منطقه همخوانی داشته و بیشترین خدمت را به منافع سیاسی وی می‌کند، به نظر می‌رسد احتمال قتل سیاسی دانستن حذف سپهبد سلیمانی، بسیار بیشتر از مشروع دانستن این اقدام در چارچوب حقوق بین‌الملل و حتی حقوق داخلی آمریکا است (ذاکر حسین، ۱۳۹۸، ۱۶۶).

ترور سردار سلیمانی از منظر اقدام متقابل توسط ماموران

اقدام متقابل به عنوان یکی از علل رافع وصف متخلفانه بودن فعل شناخته می‌شود و به معنی اقدام یکجانبه کشور آسیب‌دیده در پاسخ به نقض حقوقش در اثر عمل متخلفانه دولتی دیگر است و با هدف وادار کردن دولت متخلف به توقف یا جبران خسارت در برابر دولت آسیب‌دیده به کار گرفته می‌شود. اقدام متقابل تنها در برابر یک اقدام متخلفانه امکان‌پذیر است و با توجه به آنکه اقدام ماموران آمریکایی در به شهادت رساندن سردار سلیمانی و همراهانش به صراحت نقض تعهدات بین‌المللی این کشور در برابر کشورهای ایران و عراق بوده است، این دو دولت می‌توانند به اقدام متقابل توسل جویند. مطابق ماده (۵۰) بند (۱) (الف) پیش‌نویس مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل در مسئولیت بین‌المللی، دولت‌ها، اقدام متقابل نمی‌تواند ناقض قاعده آمره منع توسل به زور باشد. بدین معنی که دولت‌ها نباید و نمی‌توانند به هنگام اقدام متقابل از زور نظامی استفاده کنند. همچنین اقدام متقابل باید با شدت اقدام متخلفانه پیشین تناسب داشته و برای واداشتن دولت متخلف به انجام تعهدات بین‌المللی خود و توقف نقض آن‌ها ضرورت داشته باشد. به نظر می‌رسد می‌توان اقدام مجلس عراق در تصویب مقرر خروج نظامیان آمریکا از عراق را نوعی اقدام متقابل در برابر عمل متخلفانه این دولت که به جهت ترور غیرقانونی صورت گرفته، به شمار آورد (بیگ زاده، عبداللهی، ۱۳۹۷، ۱۲۰).

ترور سردار سلیمانی توسط ماموران از منظر نهادهای حقوق بشری

نخستین واکنش‌ها در محکومیت ترور سردار سلیمانی برخی نهادهای حقوق بشری بودند که این اقدام را نقض حق حیات و امنیت فردی دانستند. از جمله اگنس کالاماراد گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل این اقدام ماموران آمریکایی را نقض قوانین بین‌المللی دانست. در این واقعه موضوع نقض فاحش، بنیادی‌ترین حق انسانی، یعنی حق حیات مطرح است. منشور ملل متحد که یکی از وظایف اصلی خود را ترویج و ارتقای احترام به حقوق بشر قرار داده است، برای تحقق این هدف نهادهایی را برای نظارت بر اجرای حقوق بشر توسط دولت‌ها بنا نهاده است. یکی از مهمترین این نهادها شورای حقوق بشر است که در سال ۲۰۰۶ میلادی به موجب قطعنامه ۲۵۱/۶۰ مجمع عمومی جانشین کمیسیون حقوق بشر شد. این نهاد برای تضمین اجرای حقوق بشر از سوی دولت‌ها و نظارت بر آن‌ها، از مکانیسم‌های مختلفی استفاده می‌کند که یکی از آن‌ها سیستم شکایت مستقیم از طرف افراد، اتباع کشورها، قربانیان، سازمان‌های غیردولتی محلی و بین‌المللی است. این اشخاص می‌توانند از طریق تنظیم شکایت‌نامه یا به اصطلاح اطلاعیه به طرح شکایت خود راجع: نقض حقوق بشر بپردازند (تقی‌زاده انصاری ۱۳۸۷: ۱۳۲). به این ترتیب خانواده‌های قربانیان این حادثه می‌توانند از این طریق شکایت خود را به شورای حقوق بشر ارائه دهند. نکته مهم آن است که به منظور طرح شکایت در شورا لازم است نخست به محاکم داخلی ارجاع شود و جزئیات آنکه چرا سازوکارهای داخلی بی‌ثمر بوده و یا اینکه چرا اساساً سازوکارهای داخلی بیش از حد طولانی و یا بی‌فایده خواهد بود ارائه شود.

بعد از بررسی شکایت‌ها توسط کارگروه‌های ارتباطات و وضعیت‌ها، در انتها شورای حقوق بشر هم به وضعیت‌هایی که نقض شدید تلقی می‌شوند رسیدگی کرده و قطعنامه‌ای را به صورت علنی صادر می‌کند. تصمیمات شورا عمدتاً یا به صورت توصیه به کمیساریای عالی حقوق بشر برای کمک و ارائه مشورت به دولت تحت بررسی و یا استفاده از شیوه‌های نظارتی دیگر مانند درخواست گزارش از دولت و انتصاب گزارشگر ویژه برای آن کشور خواهد بود. به دلیل طولانی بودن این شیوه و نیز عدم ضمانت اجرایی قوی آن بهتر است در قضیه سردار سلیمانی طرح شکایت در شورا به عنوان آخرین شیوه مورد استفاده قرار گیرد.

روش دیگری که در شورای حقوق بشر می‌تواند در رسیدگی به موضوع شهادت سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی و همراهان توسط ماموران آمریکایی کمک کننده باشد، استفاده از سیستم گزارشگران ویژه موضوعی است. برای مثال شورای حقوق بشر در موضوع قتل‌های فراقضایی شخصی به نام «آگنس کالامارد» را به عنوان گزارشگر ویژه تعیین نموده است که در ساعاتی پس از ترور سردار سلیمانی در توثیتی اعلام کرد که این واقعه غیرقانونی و نقض حقوق بین‌الملل بشر است، زیرا خارج از وضعیت مخاصمه فعال اتفاق افتاده و استفاده از پهپادها و دیگر ابزارها برای قتل هدفمند هرگز قانونی نبوده است (تقی‌زاده انصاری ۱۳۸۷: ۱۳۵). گزارشگران ویژه موضوعی وظیفه رصد نقض حقوق بشر در سراسر جهان را بر عهده داشته و گزارشات را بر مبنای اطلاعات دریافتی از بازدید از کشورها یا وسایل ارتباطی تهیه می‌کنند. این گزارشگران، گزارش‌های خود را به صورت سالانه تقدیم شورا و یا در موارد گسترده‌تر تقدیم مجمع عمومی کرده و این دو نهاد توصیه‌های لازم را در موارد نقض صادر می‌کنند.

همچنین مکانیسم طرح شکایت در کمیته حقوق بشر راجع به نقض حق حیات از سوی ماموران آمریکایی از دیگر روش‌های حقوقی در دسترس برای پیگیری این موضوع است. کمیته حقوق بشر نهادی از کارشناسان مستقل است که بر اجرای میثاق حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ از سوی دولت‌های عضو نظارت می‌کند. با توجه به عضویت ایران، عراق و آمریکا در این میثاق، علاوه بر سازوکار ارائه گزارش توسط دولت‌ها به کمیته، پروتکل اول اختیاری الحاقی به میثاق حقوق مدنی و سیاسی، امکان شکایات فردی علیه دولت‌های عضو، از سوی افراد قربانی نقض حقوق بشر را در کمیته مطرح کرده است، اما از آنجا که کشور ایالات متحده این پروتکل را مورد پذیرش قرار نداده است، امکان طرح شکایت فردی از سوی خانواده‌های قربانیان وجود ندارد و تنها دولت‌های ایران و عراق می‌توانند به موجب مواد (۴۱) و (۴۲) میثاق علیه این دولت شکایتی را مطرح نمایند. ولی این مکانیسم تنها نسبت به دولت‌هایی اعمال می‌شود که مطابق بند (۱) ماده (۴۱) صلاحیت کمیته را در این خصوص مورد پذیرش قرار داده باشند. با توجه به اینکه کشور ایران در سال ۱۳۴۷ بدون هیچ قید و شرطی میثاق را پذیرفته است، به نظر می‌رسد نسبت به اعمال این شیوه نظارتی رضایت داشته و می‌تواند با صدور اعلامیه مندرج در ماده (۴۱) صلاحیت این کمیته را برای طرح شکایت علیه کشور آمریکا بپذیرد. گزارش سنای آمریکا به هنگام تصویب میثاق در سال ۱۹۹۲ نیز حاکی از پذیرش این صلاحیت برای کمیته حقوق بشر است. هرچند تاکنون هیچ کشوری به دلیل ملاحظات سیاسی از این شیوه استفاده نکرده است، اما این راه حل که در انتها می‌تواند منجر به تشکیل یک کمیته سازش از سوی کمیته حقوق بشر شود، می‌تواند برای ایران در موضوع ترور سردار سلیمانی یکی از مدخل‌های پیگیری قانونی را فراهم آورد.

اما با توجه به اینکه توسل به این شیوه نیز نیازمند مراجعه قبلی به محاکم داخلی است (منفرد و طباطبایی، ۱۳۹۶: ۶۴) و روند رسیدگی به آن هم بسیار طولانی بوده و نتیجه حاصله هم از الزام‌آوری کافی برخوردار نیست، چندان مورد استقبال دولت‌ها واقع نشده و در این قضیه هم چندان توصیه نمی‌شود.

ترور سپهبد سلیمانی مغایر با اصول و شرایط دفاع مشروع

تروریست نامیدن سپاه پاسداران

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادهای نظامی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود و از جمله اصلی‌ترین ساختارهایی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی بر اساس الگوی مشارکت مردمی طراحی گردید. ماده ۱۵۱ قانون اساسی ایران، به عنوان اساسنامه تشکیل سپاه (مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵) ابعاد قانونی شکل‌گیری این نهاد را در کشور ایران تشریح می‌کند که در آن تصریح شده است: «حدود وظایف و قلمرو مسئولیت این سپاه در رابطه با وظایف و قلمرو مسئولیت نیروهای مسلح دیگر با تأکید بر همکاری و هماهنگی برادرانه میان آن‌ها به وسیله قانون تعیین می‌شود» (مردی، ۱۳۹۵: ۱۱۶). مأموریت‌های محوله به سپاه را برای تأمین امنیت ملی می‌توان در اساسنامه مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵ مجلس شورای اسلامی و قانون مقررات استخدامی سپاه، مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱ مجلس شورای اسلامی مشاهده کرد. سپاه وظیفه دارد همکاری لازم را برای مأموریت‌های مشترک با ارتش جمهوری اسلامی و نیروی انتظامی به انجام برساند (دهقان و جعفری، ۱۳۹۸: ۱۵۵-۱۵۶).

مسئله اینجاست که به رغم جایگاه مشخص سپاه پاسداران در قانون اساسی و در میان نیروهای مسلح ایران، این نهاد نظامی در ۱۹ فروردین ۱۳۹۸ برابر با ۸ آوریل ۲۰۱۹ در فهرست سازمان‌های (به اصطلاح) تروریستی خارجی دولت آمریکا قرار گرفت. در واقع سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران پیشتر توسط وزارت خزانه‌داری آمریکا با اتهام حمایت از تروریسم در فهرست تحریم‌های دفتر کنترل دارایی‌های خارجی و مطابق با قانون کاتسا، در فهرست (الف) یعنی فهرست گروه‌های ویژه حامی تروریست، تحریم شده بود و به عبارتی به عنوان یک سازمان واحد در فهرست گروه‌های تروریستی وزارت خارجه آمریکا نبود. اما از ۸ آوریل ۲۰۱۹ ایالات متحده آمریکا یک گام از تحریم سپاه پاسداران که پیشتر فرماندهان و سازمان‌های وابسته به آن را طبق دستور اجرایی ۱۳۲۲۴ و به اتهام حمایت از تروریسم مورد تحریم‌های متعدد قرار داده بود، جلوتر آمده و کلیت مجموعه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را به همراه تمامی زیرمجموعه‌های آن در فهرست (ب)، یعنی فهرست سازمان‌های تروریستی خارجی (FTO) وزارت خارجه آمریکا قرار داده است. فهرستی که شامل گروه‌های شبه نظامی بسیاری در نقاط مختلف جهان از جمله القاعده، داعش، جندالله، حزب‌الله، حماس، جهاد اسلامی فلسطین و... است (منتظران، ۱۳۹۸، ۱۵۲). در مقررات مندرج در این قانون، از مقابله نظامی تا ممنوعیت ارائه «کمک‌های عینی» به سازمان‌های مندرج در فهرست (FTO) و تعقیب کیفری متخلفین سخن رفته است.

نامشروع بودن ترور سپهبد سلیمانی بر مبنای شرایط دفاع مشروع

پس از ترور هدفمندانه سپهبد سلیمانی به عنوان فرمانده سپاه قدس جمهوری اسلامی ایران، وزارت دفاع آمریکا، وزیر امور خارجه و رئیس‌جمهور این کشور موضعی اتخاذ کرده‌اند مبنی بر اینکه این اقدام به منظور جلوگیری از حمله گسترده علیه اتباع آمریکایی و منافع دولت آمریکا صورت گرفته است. اظهاراتی که حکایت از این واقعیت دارد که ایالات متحده آمریکا تلاش دارد تا این اقدام خود را در ذیل «دفاع مشروع» و چارچوب موازین حقوق بین‌الملل توجیه کند. دولت آمریکا در بیانیه مغشوش خود بی‌آنکه به صراحت به دکرین‌های «دفاع مشروع پیشگیرانه یا پیش‌دستانه» استناد کند، به طور ضمنی سعی بر القاء این ادعا داشته است که سپهبد سلیمانی علاوه دست داشتن در حمله ۲۷ دسامبر ۲۰۱۹ به مقر نیروهای آمریکایی و تأیید حمله به سفارت آمریکا به دنبال انجام حملات بیشتر علیه نیروهای آمریکایی در عراق بوده است و حمله به او در قالب دفاع مشروع پیشگیرانه یا پیش‌دستانه ضرورت داشته است. این ادعا به وضوح در توییت ترامپ در این زمینه آشکار است. دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا در توییت خود مدعی شد که «قاسم سلیمانی هزاران سرباز آمریکایی را در یک دوره بلند زمانی کشته یا به سختی مجروح ساخته و برای کشتن شمار بیشتر نیز توطئه می‌کرده است» اما واقعیت اینجاست که این ترور را نمی‌توان به عنوان دفاع از خود توصیف کرد، زیرا هیچ‌گاه حمله‌ای تمام‌عیار و مستقیم به ایالات متحده از سوی دولت ایران صورت نگرفته است (علی‌زاده: ۱۳۹۸، ۱۸۹).

بنابراین، همان‌گونه که در بخش قبلی نیز اشاره شد، رویکرد دفاع پیشگیرانه که از آن با عنوان جنگ بازدارنده نیز نام می‌برند، هیچ‌گاه مورد تأیید همه‌جانبه و حتی حمایت نسبی نیز قرار نگرفت، چرا که حمله پیشگیرانه در برابر امنیت آتی و حفظ منافع حیاتی مطابق چنین تفسیر موسعی صحیح نمی‌باشد. از آنجایی که تدوین کنندگان منشور ملل متحد، حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به عنوان اصلی تخطی‌ناپذیر در این سند مهم گنجانیده و وظیفه پاسداری و حراست از آن را طبق بخش هفت منشور بر عهده شورای امنیت نهاده‌اند، تشخیص شورای امنیت در خصوص تجاوز و مفهوم و مصادیق آن ضروری می‌باشد؛ بنابراین جدای از تشخیص شورای امنیت، تصمیم‌گیری یک دولت مبنی بر حمله به دولت یا گروهی خلاف روح موازین منشور سازمان ملل و جامعه بین‌المللی می‌باشد (ظریف و آهنی امینه، ۱۳۹۱: ۶).

در این میان برخی ممکن است مدعی شوند که چون سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در بیانیه آوریل ۲۰۱۹ وزارت خارجه آمریکا سازمانی تروریستی یاد شده است، بر این اساس هر گونه اقدامی در هدف قرار دادن فرماندهان سپاه در هر نقطه‌ای از جهان مصداق دکرین مبارزه با تروریسم مدنظر آمریکا و مشروع است. در پاسخ می‌توان گفت که اولاً هنوز توافق کاملی در مورد مفهوم جهانی جنگ علیه تروریسم به اذعان برخی حقوق‌دانان وجود ندارد (حسینی و حسینی، ۱۳۹۷: ۲۰۸)، ثانیاً تروریستی تلقی شدن نیروهای نظامی سپاه پاسداران از منظر حقوق بین‌الملل مغایر با تضمین صلح و تحکیم امنیت جهانی،

ناقض احترام به اصول سیاسی حقوق بین‌الملل یعنی تساوی حقوقی دولت‌ها، عدم مداخله، همکاری و دوستی و احترام به استقلال و تمامیت ارضی دولت‌ها در میان اعضای جامعه بین‌المللی در پرتو اهداف سازمان ملل متحد است و در مجموع به علت عدم برخورداری از مشروعیت حقوقی بین‌المللی، فاقد وجهت بین‌المللی است (منتظران، ۱۳۹۸ الف). بر این اساس حمله به اعضای سپاه پاسداران از سوی آمریکا، به بهانه مقابله با تروریسم، نمی‌تواند به عنوان هدفی مشروع تلقی شود، بلکه برعکس، بحث غیرقانونی بودن اقدام دولت ترامپ بر اساس حقوق داخلی این کشور نیز به میان می‌آید، چنانچه بسیاری در آمریکا بر این باورند که دونالد ترامپ برای چنین عملیاتی که ممکن است آمریکا را به جنگی بین‌المللی بکشاند، باید از کنگره این کشور مجوز لازم را اخذ می‌کرد.

علاوه بر این، میان ترور سپهبد قاسم سلیمانی به عنوان یکی فرماندهان ارشد سپاه پاسداران و نیروهای مسلح ایران، با ترورهای هدفمند پیشین آمریکا از جمله ترور شبه‌نظامیان گروهک‌های تروریستی نظیر ملامحمد عمر، رهبر طالبان در افغانستان، قائد سلیم سنان الهراتی از سران ارشد القاعده در یمن (۲۰۰۲)، ابومصعب الزرقاوی، رهبر القاعده در عراق (۲۰۰۶) و اسامه بن‌لادن رهبر القاعده که همگی در فهرست گروه‌های تروریستی آمریکا و سازمان ملل بوده‌اند، تفاوت اساسی وجود دارد. این تفاوت از آنجا ناشی می‌شود که دولت آمریکا برخلاف رویه پیشین خود در از میان بردن اعضای گروهک‌های تروریستی شبه‌نظامی، این بار فرمانده نظامی و رسمی کشور ایران را مورد هدف ترور خود قرار داده است، این در حالی است که سپاه پاسداران بازوی نظامی رسمی کشور ایران محسوب شده و به مانند گروهک‌های شبه نظامی القاعده و طالبان و... و یک بازیگر غیردولتی و در شمول گروه‌های تروریستی سازمان ملل نبوده و نیست. علاوه بر این، از آنجا که قواعد حقوق بین‌الملل ضمن آنکه دفاع مشروع پیشگیرانه و پیش‌دستانه را علیه کشورها نمی‌پذیرد، در هر شرایطی وقوع حمله نظامی را شرط اساسی و اصلی دفاع مشروع می‌داند و از آنجا که حمله مسلحانه‌ای که قابلیت اثبات و انتساب مستقیم و آشکار به دولت ایران را داشته باشد، وجود نداشته است، بنابراین اقدام آمریکا در ترور هدفمند فرمانده نظامی ایران به اتهام کشتن آمریکایی‌ها و جلوگیری از آسیب‌رسانی بیشتر، در واقع بر اساس قواعد حقوق بین‌الملل، اقدامی نامشروع و غیرقابل پذیرش و مغایر با شرایط و اصول دفاع مشروع است (علی‌زاده: ۱۳۹۸، ۱۹۰).

بحث و نتیجه گیری

اقدامات دولت آمریکا در ترور، سردار سلیمانی و یاران همراهش، نقض فاحش و آشکار اصول شناخته‌شده‌ی حقوق بین‌الملل است. توجیهات ارائه‌شده از سوی ایالات متحده آمریکا در ترور فرمانده ارشد نظامی ایران سردار قاسم سلیمانی در استفاده از همین معنا تفسیر پیدا کرده است و این در حالی است که عملیات نظامی آمریکا در سوم ژانویه ۲۰۲۰، فاقد عنصر مشروعیت بوده و موجب مسئولیت بین‌المللی ایالات متحده آمریکا و عوامل دخیل در این عملیات است. توسل به زور اقدامی غیرقانونی است. تهاجم نظامی موصوف، مرتبط با استثنای پذیرفته‌شده در منشور ملل متحد نیست؛ زیرا ازسوی شورای امنیت هیچ‌گاه چنین تصمیمی اخذ نشده و در نظریه‌های مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری نیز چنین نظریه‌ای ارائه و تبیین نشده است. در قالب دفاع مشروع نیز عمل نظامی آمریکا قابل دفاع نخواهد بود؛ زیرا آمریکا باید اثبات می‌کرد که قربانی حمله ازسوی ایران بوده است یا اینکه حمله قطعی قریب الوقوع در شرف انجام بوده است بنابراین، استناد به دفاع پیش‌دستانه ازسوی آمریکا فاقد عناصر لازم برای انتساب عمل به ایران است. ادعای دفاع پیش‌گیرانه نیز مورد تأیید رویه و عرف قضایی بین‌المللی نیست. دیدگاه حقوقدانان مطرح بین‌الملل نیز نه تنها مؤید موضوع نمی‌باشد، بلکه آن را به شدت نفی می‌کند و مخالف آن است. حمله نظامی آمریکا در سوم ژانویه برخلاف توافق امنیتی عراق و آمریکا و همچنین بر خلاف اساسنامه‌رم بوده و مصداق تعدی و تجاوز به آن کشور است.

منابع

۱. ابراهیمی ترکمان، ابوذر؛ ۱۳۸۸، تروریسم در اسناد بین‌المللی با نگاهی بر راه‌های پیشگیری از وقوع آن، پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع جهانی صلح اسلامی.
۲. احمدی، اصغر، تقی‌زاده انصاری، محمد، (۱۳۹۵)، مقایسه تطبیقی اصول صلاحیتی برون مرزی در قوانین جزایی آلمان و چین ...، فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات بین‌المللی پلیس، سال ششم، ش ۲۵.
۳. بیگ زاده، ابراهیم، عبداللہی، سیدمحمدعلی، ۱۳۹۷ش، موازنه آرمان عدالت کیفری و موازن حقوقی: اعمال صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری نسبت به اتباع دولت‌های غیرعضو، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۸۴.
۴. جلالی، محمود و زبیب، رضا، ۱۳۹۷ش، ارزیابی دفاع مشروع پیشگیرانه علیه تروریسم، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی قضایی، دوره ۲۳، ش ۸۲.
۵. حبیب‌زاده، محمد جعفر و حکیمی‌ها، سعید؛ ۱۳۸۶، ضرورت جرم‌انگاری تروریسم در حقوق کیفری ایران، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۱، شماره ۲.
۶. حمیدزاده، (۱۳۹۸)، بازنمایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در رسانه‌های غربی، مطالعه موردی سردار قاسم سلیمانی در شش نشریه غربی از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ میلادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
۷. خیبری، کابک (۱۳۹۰). «حقوق بین‌المللی و مسئله تروریسم»، در: مطالعات روابط بین‌الملل، دوره ۴، ش ۱۷.
۸. ذاکر حسین، محمدهادی، ۱۳۹۸ش، نشست علمی بازخوانی حقوقی پرونده ترور سردار سلیمانی و پیامدهای آن از منظر حقوق بین‌الملل، تهران، خانه اندیشمندان علوم انسانی، بیست و نهم دی ۱۳۹۸.
۹. رحمتی، علی و حسین میرمحمدصادقی (۱۳۹۸)، «امکان‌سنجی تعقیب و محاکمه مرتکبان جنایات اخیر در میانمار در عرصه ملی و بین‌المللی (با تأکید بر نقش دادگاه مختلط)»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۳، شماره ۱۰۶.
۱۰. رضانی قوام آبادی، محمد حسین، پیری، حیدر، ۱۳۹۷ش، مشروعیت مداخله نیروهای ائتلاف علیه داعش در عراق و سوریه در چاقوب حقوق بین‌الملل، مجله حقوقی بین‌المللی، ش ۵۸.
۱۱. سوفان، (۱۳۹۸)، قاسم سلیمانی و استراتژی بی‌نظیر منطقه‌ای ایران، تهران، جنگل.
۱۲. طباطبایی لطفی، سید احمد، شارق، زهراسادات، ۱۳۹۵ش، بررسی مشروعیت عملکرد ائتلاف ضد داعش از منظر حقوق بین‌الملل در سوریه، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۶، ش ۱.
۱۳. عبداللہی، محسن و میرشهبیز شافع (۱۳۸۶)، مصونیت قضایی دولت در حقوق بین‌الملل، تهران: معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات.
۱۴. نمایان، پیمان (۱۳۹۰). «صلاحیت قضایی دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به تروریسم بین‌المللی»، در: مطالعات راهبردی، س ۱۴، ش ۱.
۱۵. وکیل، امیرساعده، ۱۳۹۸ش، نشست تخصصی ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل، تهران: خانه اندیشمندان علوم انسانی، هجدهم دی ۱۳۹۸